

Bogoslovska smotra, 89 (2019.) 2, 385–409

UDK 27-42:608.1:303.025"2017"(497.5)

Primljeno: 27. 2. 2019.

Prihvaćeno: 26. 6. 2019.

Izvorni znanstveni rad

IZABRANA BIOETIČKA PITANJA HRVATSKOG DRUŠTVA PREMA REZULTATIMA EUROPSKOG ISTRAŽIVANJA VREDNOTA 2017.

Tonči MATULIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
matulict@kbf.hr

Ivan BALABANIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242, 10 000 Zagreb
ivan.balabanic@unicath.hr

Sažetak

U radu su predstavljeni stavovi i mišljenja hrvatskih građana o nekim današnjim bioetičkim izazovima: o pitanjima pobačaja, inseminacije/umjetne oplodnje, eutanazije, samoubojstva i smrtne kazne. Rezultati su dobiveni anketnim istraživanjem *European Values Study* (EVS) provedenim 2017., a navedena pitanja samo su jedan manji dio širokog raspona pitanja u sklopu EVS-upitnika, kojim su se ispitala stajališta hrvatskih građana o nekim temeljnim vrednotama ljudskoga života. Odgovori na postavljena pitanja analizirani su s obzirom na spol ispitanika i moguću učestalost pohađanja vjerskih obreda. Utvrđeno je da se oko 80% ispitanika izjasnilo rimokatolicima te da ih oko 25% barem jednom tjedno pohađa vjerske obrede. Rezultati istraživanja nadalje pokazuju da oko 70% svih anketiranih podržava umjetnu oplodnju/inseminaciju, a s obzirom na ostala analizirana bioetička pitanja, ono što nazivamo katoličkim moralnim stavom odobrava ili podržava u prosjeku oko 30 do 40% ispitanih građana. U vrijednosnim stavovima uglavnom ne postoje razlike između muškaraca i žena. Značajnije razlike uočavaju se jedino kod pojedinaca koji učestalo pohađaju vjerske obrede, činjenica koja govori da vjera i vjerska praksa itekako utječu na izgradnju moralnih stavova i vrijednosnih usmjerenja. Nažalost, i to istraživanje pokazuje da, dako u statističkom smislu, opada utjecaj vjere na osobne moralne stavove, budući da se uočava sve veće – brojnije – razilaženje pojedinaca sa službenim crkvenim moralnim naukom o bioetičkim pitanjima kojima se bavimo u ovom radu. Na temelju tog bismo mogli zaključiti da premda se oko tri četvrtine ispitanih deklariralo katolicima, rezul-

tati ovog istraživanja otkrivaju veće ili manje pukotine u pretpostavljenom jedinstvu deklariranoga vjerskog uvjerenja i pripadnosti, s jedne strane, te izraženoga vrijednosnog stava o nekim aktualnim bioetičkim pitanjima, s druge strane.

Ključne riječi: *Europsko istraživanje vrednota 2017*, pobačaj, umjetna oplodnja, eutanazija, samoubojstvo, smrtna kazna, bioetička pitanja, katolički moral, vjerska praksa.

Uvodne napomene

Rezultati istraživanja uporabljeni u ovom radu dio su šireg istraživanja koje nosi naslov *European Values Study 2017 – Europsko istraživanje vrednota 2017* (EVS – 2017). Upitnik EVS – 2017. sadržavao je ukupno 111 pitanja s 282 varijabli. Iz upitnika smo za potrebe ovog rada uzeli samo neke varijable vezane za izabrana bioetička pitanja.

Glavni cilj istraživanja bio je ispitati stavove hrvatskih građana o nekim suvremenim bioetičkim izazovima i pitanjima. Taj aspekt glavnog cilja istraživanja specificirali smo u podciljeve kojima smo posebno ispitali stavove građana o pobačaju, umjetnoj oplodnji, eutanaziji, samoubojstvu i smrtnoj kazni te smo također u svemu tom posebno utvrdili razlike s obzirom na spol i učestalost pohađanja vjerskih obreda. U tom smislu glavni cilj ovog rada sastoji se u prikazu i kritičkoj analizi dobivenih stavova hrvatskih građana o pobačaju, umjetnoj oplodnji, eutanaziji, samoubojstvu i smrtnoj kazni, čime se želi također pokrenuti šira rasprava o novim mogućnostima crkvenoga pastoralnog djelovanja i prenošenja vjerskog i moralnog nauka o suvremenim bioetičkim pitanjima u radikalno izmijenjenim društvenim okolnostima.

Nadalje, ciljnu populaciju u EVS – 2017. činili su svi stanovnici Republike Hrvatske stariji od osamnaest godina koji su u trenutku provođenja anketiranja imali prebivalište ili boravište u Hrvatskoj, a bez obzira na hrvatsko državljanstvo. Uporabljen je troetačni probabilistički uzorak. U prvoj etapi birane su općine obuhvaćene Popisom stanovništva 2011. godine. Uporabom metode kumulativnih veličina pri izboru jedinica uzorka u toj etapi omogućena je veća vjerojatnost izbora općina s većim brojem punoljetnih stanovnika. Uzorkom su obuhvaćene 162 općine u Republici Hrvatskoj. Iz svake općine slučajnim izborom izabrano je 25 kućanstava metodom slučajnog hoda. Iz svakog kućanstva metodom zadnjega rođendana biran je ispitanik. Prije početka anketiranja popisana su sva kućanstva s mogućim ispitanicima, ukupno njih 4.050. Odaziv na sudjelovanje u istraživanju iznosio je 36,7% te je ukupno anketirano 1.488 ispitanika. Najveća moguća pogreška mjerenja na realiziranom uzorku iznosi +/- 2,9% uz razinu pouzdanosti 95%.

Anketiranje je provedeno u razdoblju od 15. listopada 2017. do 1. veljače 2018. godine. Anketiranje je provela agencija GFK iz Zagreba za istraživanje tržišta. U anketiranju je sudjelovalo 75 anketara od kojih su svi imali prethodno iskustvo anketiranja metodom lice u lice. Anketiranje je provedeno CAPI metodom (kompjuterski podržano osobno anketiranje) s mogućnošću snimanja razgovora s ispitanikom, čime je također osigurana i kontrola rada anketara.

Radi ograničenog prostora u nastavku ovog rada donosimo prikaz i kritičke analize samo nekih izabranih bioetičkih pitanja i njihovih varijabli.

1. Značenje i vrste bioetičkih pitanja ili izazova u EVS – 2017.

Bioetička pitanja hrvatskog društva u ovom radu najprije su pitanja što ih je na svjetlo dana iznjedrilo prije predstavljeno istraživanje *European Values Study 2017*. Neka eksplicitna bioetička pitanja bila su postavljena u samome anketnom upitniku pa slijedom toga valja pojasniti da bioetička pitanja hrvatskog društva promatramo i kritički analiziramo na temelju dobivenih odgovora, odnosno postignutih rezultata istraživanja. Drugim riječima, u ovom se radu bioetička pitanja hrvatskog društva tek kao takva nameću na temelju dobivenih rezultata istraživanja. Imajući u vidu što se u suvremenoj bioetičkoj literaturi smatra bioetičkim pitanjem ili izazovom,¹ a na temelju uvida u anketni upitnik, možemo konstatirati da je sadržavao devet specifičnih bioetičkih pitanja, a to su: prostitucija, pobačaj, umjetna oplodnja, samoubojstvo, smrtna kazna, eutanazija, seksualni promiskuitet, homoseksualnost i uživanje droga.² Navedena bioetička pitanja možemo razvrstati u četiri zasebne tematske skupine.

¹ O nekim bioetičkim pitanjima, odnosno izazovima u hrvatskom društvu već smo imali prilike kritički pisati u različitim kontekstima i na raznim mjestima. Sustavno je to bilo prvi put u sklopu prikaza rezultata istraživanja na znanstveno-istraživačkome projektu »Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu« (2002. – 2005.). voditelja prof. dr. sc. Stjepana Balobana na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. O tome Usp. Tonči MATULIĆ, Solidarne dimenzije bioetičkih izazova u hrvatskom društvu, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 4, 1045–1075. Nakon toga to je bilo u dvama navratima više za međunarodnu javnost. Usp. Tonči MATULIĆ, Urgent Issues of Bioethics in Croatia, u: Ante ČOVIĆ – Thomas SÖREN HOFFMAN (ur.), *Bioethik und kulturelle Pluralität. Die südosteuropäische Perspektive*, Sankt Augustin, 2005., 173–186; Tonči MATULIĆ, Bioethik in Kroatien, u: *Zeitschrift für medizinische Ethik*, 53 (2007) 4, 381–386. O nekim aspektima bioetičkih pitanja u hrvatskom društvu vidi također Stjepan BALOBAN, Moralno-etički izazovi četrdeset godina nakon Koncila, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 3, 800–806; Josip GRBAC, *Etičke dvojbe hrvatskoga društva. O važnosti odgoja za moralne vrijednosti*, Zagreb, 2009., 83–132. Sustavni prikaz na jednom mjestu svih gorućih suvremenih bioetičkih pitanja i izazova vidi u: Michele ARAMINI, *Uvod u bioetiku*, Zagreb, 2007.

² Usp. Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Josip JEŽOVITA (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018. prema European Values Study*, Zagreb, 2019., 78.

Prvu skupinu čine pitanja povezana s pravom na život, s dostojanstvom ljudskoga bića u njegovu nastanku, s početkom ljudskoga individualnog života ili, rečeno jednom suvremenom sintagmom, sa statusom ljudskog embrija, a aktualna su i goruća upravo u kontekstu bioetičkih izazova hotimičnog pobačaja i izvantjelesne, medicinski potpomognute ili umjetne oplodnje te raznih mogućnosti zahvata i manipulacije u ljudski život u najranijim fazama njegova postojanja.³

Drugu skupinu čine pitanja povezana također s pravom na život, a onda posebno sa smislom ljudskog života, sa smislom boli i patnje, s dostojanstvom ljudskog umiranja, s ljudskom smrću, a aktualna su i goruća upravo u kontekstu bioetičkih izazova eutanazije, liječnički asistiranog samoubojstva i svih drugih čina kojima se hotimično oduzima ljudski fizički život.⁴

Treću skupinu čine pitanja povezana sa smislom i značenjem ljudske spolnosti i seksualnosti, sa spolnim i rodnim identitetom žene i muškarca, a aktualna su i goruća u kontekstu suvremenih bioetičkih izazova spola, roda i spolnog odgoja.⁵

Četvrtu skupinu čine pitanja povezana s uživanjem lakih i teških droga, s problemom legalizacije i konzumacije droga u komercijalne i zdravstvene

³ O nekim važnim aspektima bioetičkih izazova i pitanja o hotimičnom pobačaju i takozvanoj medicinski potpomognutoj ili umjetnoj oplodnji u hrvatskom društvu već je pisano. O tome vidi u: Valentin POŽAIĆ, *Život prije rođenja*, Zagreb, 1990.; Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti*, Zagreb, 2019.; Tonči MATULIĆ, Kritička evaluacija vrijednosne supstancije pravne regulacije takozvane medicinski potpomognute oplodnje, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 56 (2006.) 5, 1369–1403.

⁴ O nekim važnim aspektima bioetičkih izazova i pitanja o eutanaziji, o smislu boli i patnje, ljudskog umiranja i smrti također je već pisano. O tome više vidi u: Valentin POŽAIĆ, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, Zagreb, 1985. Također usp. Valentin POŽAIĆ (ur.), *Pred licem smrti*, Zbornik radova, Zagreb, 1990.; Leo PESSINI, *Distancija. Do kada produžavati život?*, Rijeka, 2004.; Tonči MATULIĆ, Bioetika ljudskog umiranja. Kritika ideologije tehnicizma u medicini i problem ljudskog umiranja, u: Ana JUŠIĆ (ur.), *Palijativna skrb u Hrvatskoj i svijetu*, Zbornik sažetaka i članaka s Prvog kongresa palijativne skrbi Hrvatske 2006. i Petog simpozija hospicij i palijativna skrb 2004., Zagreb, 2006., 261–282; Tonči MATULIĆ, Bioetičko tematiziranje ljudskog umiranja. Umiranje u procjepu medicinskog tehnicizma i ontoatropološkog 'personizma', u: *Crkva u svijetu*, 40 (2005.) 1, 29–62. Također usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Jura et bona*. Izjava o eutanaziji (5. svibnja 1980.), u: Valentin POŽAIĆ, *Život dostojan života*, 99–108 (dalje: JB).

⁵ O nekim važnim aspektima bioetičkih pitanja i izazova o spolnosti i seksualnosti općenito i u hrvatskom društvu već je dosta pisano. O tome više vidi u: Stjepan BALOBAN, Poteškoće u spolnom odgoju mladeži, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1998.) 1–2, 83–97; Petar ŠOLIĆ, *Moralni aspekti ljudske seksualnosti*, Split, 2001.; Ivan FUČEK, *Moralno-duhovni život: Predbračna ljubav – bračna ljubav*, Split, 2005.; Tonči MATULIĆ, Mladi i seksualnost. Teološko-moralni pristup, u: *Diacovensia*, 16 (2008.) 1–2, 67–91; Nikola BIŽACA, Kako razumjeti rod? Anagažirani uvod u prijetore o rodu u katoličkoj crkvi, u: *Crkva u svijetu*, 47 (2012.) 3, 392–401; Gerhard MARSCHÜTZ, Dokidanje biološkog spola? Teološke napomene o raspravi o rodu na katoličkom području, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 2, 359–378.

svrhe, a aktualna su i goruća upravo u kontekstu bioetičkih izazova ovisnosti o drogama.⁶

Zbog ograničenog prostora u nastavku ovog rada isključivo ćemo se fokusirati na djelomičan prikaz i analizu gorućih bioetičkih pitanja i izazova iz prvih dviju skupina, to jest na djelomičan prikaz i analizu namjernog pobačaja, umjetne ili izvantjelesne oplodnje, eutanazije, samoubojstva i smrtne kazne.

2. Bioetičko pitanje namjernog pobačaja

Nema nikakve sumnje da su gotovo sva postavljena bioetička pitanja u anketnom upitniku *European Values Study 2017.* veoma aktualna u hrvatskom društvu. Prvo mjesto po važnosti, aktualnosti i proturječnosti svakako pripada bioetičkom izazovu pobačaja. To zato jer je u Hrvatskoj još uvijek na snazi Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, što ga je donio davne 1978. godine Sabor Socijalističke Republike Hrvatske.⁷ Kritike se podjednako iznose na račun tridesetogodišnje⁸ i četrdesetogodišnje primjene toga zakona. Svakako treba podsjetiti na činjenicu da je Ustavni sud Republike Hrvatske, a nakon gotovo dvadeset i pet godina iščekivanja, 21. veljače 2017. godine, objavio odluku u obliku *Rješenja* u kojemu najprije nije prihvatio prijedloge »I. za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece« te je odmah zatim naložio »II. Hrvatskom saboru da u roku od dvije (2) godine donese novi zakon u skladu s utvrđenjima Ustavnog suda iz točaka 49. i 50. obrazloženja ovog rješenja«⁹. Dakle, krajnji rok za donošenje novoga zakona o pobačaju bila je veljača 2019. godine, ali se to nije dogodilo. U svome *Rješenju* Ustavni sud je utvrdio da je »očita 'zastarjelost' osporenog Zakona odnosno nužnost njegovog 'osuvremenjiva-

⁶ O nekim aspektima bioetičkih izazova i pitanja o konzumiranju i ovisnosti o drogama već je pisano. O tome više vidi u: Valentin POZAIĆ (ur.), *Droga. Od beznađa do nade*, Zagreb, 1993. Također usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PASTORALE DELLA SALUTE, *Chiesa, droga e tossicomania. Manuale di pastorale*, Città del Vaticano, 2001; Slavko ZEC, Ovisnost o drogama i sposobnost za kanonsku ženidbu, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 2, 203–233; Renata GLAVAK TKALIĆ – Goran-Marko MILETIĆ – Slavko SAKOMAN, Prevalencija uporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji: stanje u Hrvatskoj i usporedba s drugim europskim zemljama, u: *Društvena istraživanja*, 22 (2013.) 4, 557–578.

⁷ Usp. Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, u: *Narodne novine*, 18/1978.

⁸ Usp. Nenad HLAČA, Zakon o »pobačaju« Republike Hrvatske 1978. – 2008., u: *Medicina*, 45 (2009.) 2, 142–147.

⁹ Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje, u: *Narodne novine*, 25/2017., 9.

nja'« – te je od zakonodavca zatražio da – »uz nužne zakonodavne promjene iz naprijed navedenih razloga u novom Zakonu odredi edukativne i preventivne mjere tako da prekid trudnoće bude izuzetak«¹⁰.

Treba primijetiti da Ustavni sud u objavljenom Rješenju nije ništa riješio, nego je u broju 45. konstatirao: »S tim u vezi Ustavni sud utvrđuje da nerođeno biće, kao Ustavom zaštićenu vrijednost uživa ustavnu zaštitu u smislu članka 21. Ustava samo do one mjere do koje se ne sukobljava s pravom žene na privatnost. Pravo na život nerođenog bića u tom smislu nije zaštićeno tako da ima prednost ili veću zaštitu u odnosu na pravo žene na privatnost. U tom smislu zakonodavac ima slobodu diskrecije u postizanju pravedne ravnoteže između prava žene na slobodu odlučivanja i privatnost, s jedne strane, i javnog interesa da osigura zaštitu nerođenog bića, s druge strane. U skladu s navedenim, Ustavni sud podsjeća da prema praksi ESLJP-a¹¹ iako prekid trudnoće ulazi u područje privatnosti žene, on ne smije biti shvaćen kao mjera planiranja obitelji ili sredstvo kontracepcije«, a odmah zatim u broju 45.1.: »Ustavni sud ponavlja da pitanje 'kada počinje život' nije u nadležnosti Ustavnog suda.«¹² Takvim pojašnjenjem Ustavni sud nije se ni za jedan milimetar udaljio od proturječja što ga uvijek iznova iznose na svjetlo dana empirijska istraživanja koja, između ostaloga, postavljaju i pitanje o pobačaju.¹³ Neke aspekte ranijih proturječja već smo imali prilike kritički predstaviti, a tiču se proturječja između broja legalno induciranih pobačaja i broja živorođene djece,¹⁴ zatim između drama-

¹⁰ Isto.

¹¹ ESLJP je kratica za Europski sud za ljudska prava.

¹² Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-60/1991 i dr. od 21. veljače 2017. i Izdvojeno mišljenje.

¹³ Ovdje u prvom redu mislimo na sljedeća empirijska istraživanja: Pregled podataka i aritmetičkih sredina (mean) istraživanja vjera i moral u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1998.) 4, 461–700; Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izvješće, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 173–503; Europsko istraživanje vrednota – EVS – 2008. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izvješće, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 2, 409–525.

¹⁴ »Na primjer, 1987. godine u RH je bilo 1,143.986 žena u fertilnoj dobi među kojima je iste godine evidentirano 59.209 živorođene djece i sveukupno 57.112 pobačaja od kojih je čak 48.608 pobačaja bilo legalno inducirano. To konkretno znači da je na jedno živorođeno dijete 0,82 djeteta legalno pobačeno i da je u prosjeku na 1.000 žena u fertilnoj dobi počinjeno 49,92 pobačaja što znači da je u RH u prosjeku svaka dvadeseta fertilna žena 1987. godine imala legalni pobačaj. Deset godina kasnije, točnije 1997. godine, prema podatcima Zavoda za javno zdravstvo, imamo drastičan pad broja legalno induciranih pobačaja. Statistika za tu godinu kaže sljedeće: u RH je 1997. godine bilo 1,105.089 žena u fertilnoj dobi među kojima je evidentirano 55.501 živorođeno dijete, dakle 3.708 živorođene djece manje nego deset godina ranije, i sveukupno 16.400 pobačaja od kojih je 10.036 pobačaja bilo legalno inducirano. To konkretno znači da je na jedno živorođeno dijete 0,18 djece pobačeno i da je u prosjeku na 1000 žena u fertilnoj dobi počinjeno

tičnog demografskog stanja i broja legalno induciranih pobačaja u Hrvatskoj te konačno između stava o pravu na život nerođenoga ljudskog bića, s jedne strane, i stava o takozvanom pravu žene na privatnost u odlučivanju o namjernom prekidu trudnoće, s druge strane.¹⁵ Osim neminovnih proturječja uočava se također i određena diskrepancija između stavova građana, s jedne strane, i važećega pravog propisa o pobačaju, s druge strane. Naime, iako otprilike dvije trećine ispitanika ne odobrava, bilo eksplicitno bilo implicitno, hotimičan pobačaj, ipak ga važeći pravi propis dopušta, čime je ozakonjen stav manjine.

U *European Values Study 2017.* na pitanje (Tablica 1) u kojoj mjeri opravdavate pobačaj 35,6% ispitanika je odgovorilo »nikad«, a 12% »gotovo nikad«, dok je 22,8% ispitanika ostalo »neodlučno«, a 15,4% odgovorilo je da ga »gotovo uvijek« i 14,3% »uvijek« opravdava. Pritom je zanimljivo najprije primijetiti da ne postoji neka drastična razlika između žena i muškaraca u vrijednosnim stavovima o pobačaju.

Tablica 1. U kojoj mjeri odobravate pobačaj s obzirom na spol

U kojoj mjeri opravdavate pobačaj?	Spol		Ukupno
	M	Ž	
Nikad	33,1%	37,5%	35,6%
2	5,0%	4,4%	4,6%
3	4,8%	4,1%	4,4%
4	3,0%	3,0%	3,0%
5	17,9%	18,3%	18,1%
6	5,8%	3,9%	4,7%
7	6,4%	4,4%	5,3%
8	7,1%	5,0%	5,9%
9	3,8%	4,4%	4,2%
Uvijek	13,2%	15,0%	14,3%
Ukupno	100,0%	100,0%	100,0%

18,84 pobačaja, što znači da je u RH u prosjeku svaka pedeset treća žena 1997. godine prakticirala legalni pobačaj. Izneseni statistički podatci na prvi pogled ulijevaju nadu u vraćanje pronatalitetnog mentaliteta u sve stariju populaciju RH, utoliko što se broj legalno induciranih u razmaku od samo deset godina smanjio gotovo za pet puta (precizno: $48.608 : 10.036 = 4,84$), Tonči MATULIĆ, *Ljudski život – ugrožena vrednota*, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 2–3, 415–440, ovdje 424.

¹⁵ Usp. *Isto*, 420–425.

Na temelju dobivenih rezultata može se konstatirati da spol ne utječe bitno na određenje vrijednosnog stava o pobačaju. No, za razliku od spola, vjera i vjerska praksa značajnije utječu na vrijednosni stav o pobačaju (Tablica 2). Primjerice, ispitanici koji češće pohađaju vjerske obrede više naginju prema neodobravanju pobačaja za razliku od onih koji ih rjeđe ili nikako ne pohađaju.

Tablica 2. *U kojoj mjeri odobravate pobačaj s obzirom na pohađanje vjerskih obreda*

U kojoj mjeri odobravate pobačaj?	Učestalost pohađanja vjerskih obreda				Ukupno
	Jednom tjedno ili više puta	Jednom mjesečno	Samo za vjerske blagdane	Jednom godišnje ili rjeđe	
Nikad	63,2%	43,7%	34,6%	20,2%	35,7%
2	6,6%	4,8%	4,0%	3,7%	4,5%
3	3,8%	6,0%	5,6%	3,7%	4,4%
4	2,5%	4,8%	3,7%	2,4%	3,0%
5	12,6%	18,0%	21,9%	19,0%	18,1%
6	2,2%	4,2%	6,2%	5,3%	4,7%
7	2,5%	5,4%	4,6%	7,0%	5,3%
8	2,8%	2,4%	5,9%	8,3%	5,9%
9	0,3%	3,6%	3,1%	6,7%	4,1%
Uvijek	3,5%	7,2%	10,5%	23,7%	14,3%
Ukupno	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Uvidom u dobivene rezultate možemo konstatirati da vjera itekako utječe na oblikovanje vrijednosnog stava o pobačaju, a ta činjenica u hrvatskom društvu nesumnjivo najviše duguje Crkvi koja konstantno, jasno i nedvosmisleno osuđuje hotimičan pobačaj kao ubojstvo nevinoga ljudskog bića.¹⁶

¹⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS): »Osim toga, što god se protivi samom životu – kao što su svakovrsna umorstva, genocidi, pobačaj, eutanazija te također svojevoljno samoubojstvo, sve što nanosi nasilje nepovredivosti ljudske osobe, [...] – sve to i drugo tome slično zasigurno su sramotna djela. I dok truju ljudsku civilizaciju, ta djela u najvećoj mjeri proturječe Stvoriteljevoj časti te više kaljaju one koji se tako ponašaju negoli one koji tu nepravdu trpe.« Izričite osude hotimičnog pobačaja kao ubojstva nevinoga ljudskog bića vidi u: KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *De abortu procurato – Izjava o namjernome pobačaju* (18. studenoga 1974.), u: Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja*, 175–192 (dalje: DeAP); KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Donum vitae – Dar života. Naputak poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja. Odgovori na neka aktualna pitanja* (22. II. 1987.), Zagreb, 1987.

U tom je smislu korisno podsjetiti također na dvije izjave suvremenoga papinskog učiteljstva. Najprije podsjećamo na izjavu pape svetoga Ivana Pavla II. iz 1995. godine: »Prema tome, vlašću koju je Krist dao Petru i njegovim nasljednicima, u zajedništvu s biskupima Katoličke crkve, *potvrđujem da je izravno i hotimično ubojstvo nevinog ljudskog bića teško nemoralno*. Takvu nauku, utemeljenu na nepisanom zakonu, koju svaki čovjek nalazi u vlastitom srcu (usp. Rim 2,14-15) potvrđuje Sveto pismo, prenosi Predaja Crkve i naučava redovito i opće Učiteljstvo. Namjerna odluka da se nevino ljudsko biće liši svoga života, s moralnog stajališta je zla, i nikad ne može biti dopuštena, ni kao svrha ni kao sredstvo za dobru svrhu. Ona je, uistinu, teška neposlušnost prema moralnom zakonu, čak samom Bogu, njegovom tvorcu i jamcu; proturječi osnovnim krepostima pravednosti i ljubavi« (EV 57; emfaza je u tekstu). Zatim podsjećamo na izjavu pape Franje iz 2016. godine: »Mislim kako je ovdje prijeko potrebno reći da, ako je obitelj svetište života, mjesto gdje se život rađa i brižno čuva, mučna je proturječnost kad ona postaje mjesto gdje se život odbacuje i uništava. Toliko je velika vrijednost ljudskog života, i tako je neotuđivo pravo na život nevinoga djeteta koje raste u utrobi majke, da se ni na koji način ne može pravom nad vlastitim tijelom opravdavati donošenje odluke o tome životu, koji je sam sebi svrha i koji se nikada ne može smatrati 'svojinom' drugoga ljudskog bića« (AL 83).

Redovito se prešućuje činjenica da popustljiv odnos prema pobačaju čovjeka redovito stavlja u teška proturječja, a najteže je ono sa samim sobom. Ta je činjenica posvjedočena također i u rezultatima nekih ranijih empirijskih istraživanja u kojima je, primjerice, na tvrdnju da je pobačaj nužno zlo koje treba ostati kao mogućnost odabira ženama 64,2% ispitanika odgovorilo da se slaže, od čega 37,6% da se potpuno slaže, a istodobno na tvrdnju da se pobačajem prekida već začeti život visokih 80,6% ispitanika također je odgovorilo da se slaže, a od toga čak 54,7% da se potpuno slaže.¹⁷ Ta činjenica potvrđuje da je nemoguće pomiriti odobravanje hotimičnog pobačaja, makar i kao nužnog zla, sa stavom da je pritom riječ o prekidu već započetoga ljudskog života. Temeljno, neotuđivo i inherentno pravo na život svakoga ljudskog bića od začeca do prirodne smrti zahtijeva bezuvjetno moralno poštovanje i zaštitu. U su-

(dalje: DV); IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evanđelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života* (25. III. 1995.), Zagreb, 1995. (dalje: EV); KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Dignitas personae – Dostojanstvo osobe. Naputak o nekim bioetičkim pitanjima* (8. IX. 2008.), Zagreb, 2009. (dalje: DP); Papa FRANJO, *Amoris laetitia – Radost ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji* (19. III. 2016.), Zagreb, 2016. (dalje: AL).

¹⁷ Pregled podataka i aritmetičkih sredina (mean) istraživanja vjera i moral u Hrvatskoj, 501.

protnom čovjek se izlaže moralno proturječnim stavovima koji ga onda dovođe u situaciju da djeluje i protiv sigurnog suda osobne savjesti, čime zapravo osuđuje samog sebe.¹⁸ Tada u čovjeku nastaje prava drama savjesti koju jedino istinsko kajanje može nadvladati.¹⁹

3. Bioetičko pitanje umjetne ili izvantjelesne oplodnje

Uz bioetičke izazove i pitanja pobačaja usko su povezana pitanja i izazovi takozvane umjetne ili izvantjelesne oplodnje, to jest raznih kliničkih metoda i tehnika kojima se zahvaća u ljudsko rađanje i procese prenošenja ljudskog života. Upitnik *European Values Study 2017.* sadržava samo općenito pitanje u kojoj mjeri ispitanici odobravaju liječnički potpomognutu inseminaciju ili umjetnu oplodnju. Posrijedi su, ipak, dva različita medicinska zahvata koji onda uključuju i različite kliničke metode i tehnike.

Kada je posrijedi inseminacija, postoji metoda uzimanja muškog sjemena zakonitog muža u svrhu takozvane homologne ili unutarbračne inseminacije ili, pak, od nekog muškarca dobrovoljnog davatelja sjemena u svrhu takozvane heterologne ili izvanbračne inseminacije. Tehnika homologne inseminacije podrazumijeva unošenje muževljeva sjemena u rodne putove žene, a tehnika heterologne inseminacije podrazumijeva unošenje doniranog sjemena u rodne putove žene, a u oba slučaja u svrhu moguće oplodnje *in vivo* da bi potom uslijedila trudnoća i onda došlo do rođenja djeteta.²⁰

Fenomen inseminacije stavlja nas pred bioetička pitanja i izazove uzimanja, pohranjivanja i darivanja muškog sjemena te naročito pred izazove odvajanja rađanja od bračnog sjedinjenja.

Kada je posrijedi umjetna oplodnja, imamo najprije metodu uzimanja muškog sjemena i ženskih jajnih stanica od bračnih drugova u svrhu takozvane umjetne ili izvantjelesne ili medicinski potpomognute homologne (unutarbračne) oplodnje. Zatim imamo metodu uzimanja sjemena od muškarca darivatelja i/ili uzimanja jajnih stanica od žene darivateljice opet u svrhu takozvane umjetne ili izvantjelesne ili medicinski potpomognute, ali ovaj put heterologne (izvanbračne) oplodnje. Tehnika homologne oplodnje podrazu-

¹⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur.), *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., 1790. (dalje: KKC).

¹⁹ Usp. Tonči MATULIĆ, *Pobačaj. Drama savjesti*, 241–257.

²⁰ Usp. Salvino LEONE, *La prospettiva teologica in Bioetica*, Acireale, 2002., 402–403; Michele ARAMINI, *Uvod u bioetiku*, 201–204; Ivan FUČEK, *Moralno-duhovni život. Život i smrt*, Split, 2008.

mijeva umjetnu, upravo izvantjelesnu ili medicinski potpomognutu oplodnju *in vitro* ženine jajne stanice spermijem supruge u svrhu unosa oplođene jajne stanice u rodne putove žene sa željom da uslijedi trudnoća i dođe do rođenja djeteta. Tehnika heterologne oplodnje podrazumijeva također umjetnu, upravo izvantjelesnu ili medicinski potpomognutu oplodnju *in vitro* jajne stanice žene, bilo davateljice ili primateljice, spermijem nepoznatog muškarca u svrhu unosa oplođene jajne stanice u ženine rodne putove sa željom da uslijedi trudnoća i dođe do rođenja djeteta.²¹

Fenomen umjetne oplodnje stavlja nas pred zahtjevna i bremenita bioetička pitanja i izazove uzimanja, odnosno darivanja muških i ženskih gameata, to jest sperme i jajnih stanica, te njihovo zamrzavanje, stvaranje *in vitro* ljudskih embrija, rutinsku eugeničku selekciju dobivenih ljudskih embrija i predimplantacijsku genetsku dijagnostiku, zamrzavanje viškova ljudskih embrija i njihova nesigurna sudbina, zamjensko majčinstvo, stvaranje viškova ljudskih embrija u svrhu proizvodnje matičnih embrionalnih stanica i tome slično.²² Pritom treba imati na umu da su bioetička pitanja i izazovi medicinski potpomognute oplodnje u hrvatskom društvu trajno aktualna i to ne samo zbog duge tradicije kliničke prakse²³ nego i zbog pravnog uređenja umjetne oplodnje od 2012. godine, koje podjednako dopušta zahvate homologne i heterologne inseminacije te umjetne oplodnje, stvaranje i zamrzavanje viškova embrija, darivanje muških i ženskih spolnih stanica, darivanje embrija te predimplantacijsku genetsku dijagnostiku.²⁴

Na pitanje u kojoj mjeri odobravate umjetnu oplodnju (Tablica 3) odgovorilo je s »uvijek« 42,2% i »gotovo uvijek« 27,2% ili ukupno 69,4% ispitanika, a »nikad« 8,3% i »gotovo nikad« 6,8% ili ukupno 15,1% ispitanika. Neodlučeno je 15,4% ispitanika. Nema značajnije razlike među spolovima u odobravanju, odnosno neodobravanju umjetne oplodnje.

²¹ Usp. Ivan KEŠINA, *Čovjek između prokreacije i proizvodnje. Kršćanska etika ljudskog rađanja*, Split, 2008., 83–91; Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja*, 151–154; Michele ARAMINI, *Uvod u bioetiku*, 193–203; Salvino LEONE, *La prospettiva teologica in Bioetica*, 403–404; Tonči MATULIĆ, *Vodič kroz bioetiku III: Medicinsko prevrednovanje etičkih granica*, Zagreb, 2011., 109–140.

²² Usp. Michele ARAMINI, *Uvod u bioetiku*, 181–210.

²³ Prvo dijete začeto *in vitro* pomoću metoda i tehnika medicinski potpomognute oplodnje rođeno je u Hrvatskoj sada već davne 1983. godine. Ime mu je Robert Veriga (36) iz Zaprešića.

²⁴ Usp. Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, u: *Narodne novine*, 86/2012.

Tablica 3. *U kojoj mjeri odobravate umjetnu oplodnju/inseminaciju s obzirom na spol ispitanika*

U kojoj mjeri odobravate umjetnu oplodnju/inseminaciju?	Spol		Ukupno
	M	Ž	
Nikad	9,0%	7,8%	8,3%
2	1,8%	2,4%	2,1%
3	2,6%	2,4%	2,5%
4	2,1%	2,2%	2,2%
5	11,9%	9,8%	10,7%
6	4,4%	5,0%	4,7%
7	6,4%	5,8%	6,0%
8	11,0%	7,1%	8,7%
9	12,3%	12,7%	12,5%
Uvijek	38,5%	44,9%	42,2%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%

U odnosu na vjersku praksu (Tablica 4), zanimljivo je primijetiti da je kod ispitanika koji idu jednom ili više puta tjedno u crkvu prisutna zamjetna razlika u neodobravanju umjetne oplodnje (15,2%) u odnosu na skupine koje idu jednom mjesečno (7%), samo za vjerske blagdane (5,8%) ili samo jednom godišnje i rjeđe (6,2%). No, zanimljivo je da od onih koji idu jednom i više puta tjedno u crkvu čak 28,2% uvijek odobrava umjetnu oplodnju, ali ipak značajno manje od onih koji idu samo jednom mjesečno (42,7%), samo za blagdane (42,4%) ili samo jednom godišnje i rjeđe (49,1%).

Tablica 4. *U kojoj mjeri odobravate umjetnu oplodnju/inseminaciju s obzirom na učestalost pohađanja vjerskih obreda*

U kojoj mjeri odobravate umjetnu oplodnju/inseminaciju?	Osim vjenčanja, pogreba i krštenja, koliko često pohađate vjerske obrede u posljednje vrijeme?				Ukupno
	Jednom tjedno ili više puta	Jednom mjesečno	Samo za vjerske blagdane	Jednom godišnje ili rjeđe	
Nikad	15,2%	7,0%	5,8%	6,2%	8,1%
2	4,4%	1,2%	,9%	1,9%	2,1%
3	2,8%	2,9%	2,7%	2,1%	2,5%

U kojoj mjeri odobravate umjetnu oplodnju/inseminaciju?	Osim vjenčanja, pogreba i krštenja, koliko često pohađate vjerske obrede u posljednje vrijeme?				Ukupno
	Jednom tjedno ili više puta	Jednom mjesečno	Samo za vjerske blagdane	Jednom godišnje ili rjeđe	
4	3,5%	2,9%	2,4%	1,3%	2,2%
5	12,0%	10,5%	14,8%	8,0%	10,8%
6	8,5%	5,3%	3,0%	3,6%	4,8%
7	7,6%	7,6%	6,1%	4,9%	6,1%
8	6,0%	11,7%	8,8%	9,1%	8,7%
9	11,7%	8,2%	13,0%	13,9%	12,5%
Uvijek	28,2%	42,7%	42,4%	49,1%	42,2%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Analiza rezultata istraživanja stavova o umjetnoj oplodnji u svjetlu vjere, odnosno vjerske prakse, otkriva veliku diskrepanciju između pretpostavljenoga vjerskog uvjerenja i vjerske pripadnosti ispitanika, s jedne strane, i njihova izraženoga vrijednosnog stava o bioetičkom pitanju umjetne oplodnje, s druge strane.²⁵ U ovom, kao uostalom i u svakom drugom bioetičkom kontekstu, treba isticati da su vjera i moral intimno povezani. Njih se ne smije samovoljno odvajati. Svako odvajanje među njima vodi u nijekanje autentičnosti osobnog svjedočanstva. Autentičnost je sadržana u realnom jedinstvu vjere i morala. Drugim riječima, vjera vjernika nije za nešto u životu, a moral opet za nešto drugo, nego i vjera i moral vjernika tvore jedno realno jedinstvo i služe jednom i nepodijeljenom životu, pokazujući upravo kroz to jedinstvo i nepodijeljenost autentični život vjernika. Nažalost, bioetički izazovi inseminacije i umjetne oplodnje otkrivaju duboke i ozbiljne pukotine u pretpostavljenom jedinstvu vjerskog uvjerenja i moralnog stava kod ispitanika, a što neminovno rezultira neautentičnim svjedočanstvom vjerskog života, odnosno nedosljednom vjerskom praksom. To ističemo zato što držimo da vjera predstavlja ne samo jedan važan nego za vjernika i presudan izvor vrijednosnih nadahnuća i moralnih stavova. Imajući na umu opću religijsku kartu Hrvatske, a onda posebno i deklariranu vjersku pripadnost ispitanika u ovom istraživanju, držimo

²⁵ Crkveno se učiteljstvo u novije vrijeme više puta oglasilo o temi raznih metoda i tehnika kojima se zahvaća u ljudsko rađanje te ih je osudilo, budući da se njima najprije odvaja vid rađanja od vida bračnog sjedinjenja, a onda se grubo vrijeđa dostojanstvo ljudskog bića u njegovu nastanku. O tome posebno i temeljito usp. DV, II. A. II. B.

da bi bio velik propust previdjeti, a onda i grijeh namjerno prešutjeti veliku diskrepanciju između vjere i morala u hrvatskom društvu, odnosno između vjere i u ovom istraživanju istraženih bioetičkih izazova.

4. Bioetičko pitanje eutanazije

Rezultati istraživanja *European Values Study 2017.* pokazuju također da se vrijednosni stavovi ispitanika o ljudskom životu na njegovu drugom kraju, to jest u kontekstu eutanazije (Tablica 5) uvelike podudaraju s vrijednosnim stavovima o hotimičnom pobačaju. Na pitanje u kojoj mjeri opravdavate eutanaziju 35,8% ispitanika odgovorilo je da je »nikad« ne opravdava, a 12,2% ispitanika da je »gotovo nikad« ne opravdava, dok je 20,5% ispitanika ostalo »neodlučno«, a 16,6% je odgovorilo da je »gotovo uvijek« i 15% da je »uvijek« opravdava. Valja opet primijetiti da ne postoji neka relevantna razlika između žena i muškaraca u vrijednosnim stavovima prema eutanaziji.

Tablica 5. *U kojoj mjeri odobravate eutanaziju s obzirom na spol ispitanika*

U kojoj mjeri odobravate eutanaziju?	Spol		Ukupno
	M	Ž	
Nikad	31,5%	38,9%	35,8%
2	5,8%	5,3%	5,5%
3	5,0%	3,7%	4,3%
4	1,7%	2,9%	2,4%
5	14,4%	16,3%	15,5%
6	5,5%	4,6%	5,0%
7	7,0%	4,4%	5,5%
8	7,5%	5,2%	6,2%
9	5,1%	4,7%	4,9%
Uvijek	16,6%	13,9%	15,0%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%

Usporedbom rezultata otkrivamo zanimljivu podudarnost vrijednosnih stavova ispitanika o pobačaju i eutanaziji. Naime, dok »nikad« ne opravdava pobačaj 35,6% ispitanika, dotle »nikad« ne opravdava eutanaziju 35,8% ispitanika. Dok »gotovo nikad« ne opravdava pobačaj 12% ispitanika, dotle »goto-

vo nikad« ne opravdava eutanaziju 12,2% ispitanika. Dok »neodlučnost« prema pobačaju izražava 22,8% ispitanika, dotle »neodlučnost« prema eutanaziji izražava 20,5% ispitanika. Dok »gotovo uvijek« 15,4% ispitanika, a »uvijek« 14,3% ispitanika opravdava pobačaj, dotle »gotovo uvijek« 16,6% ispitanika, a »uvijek« 15% ispitanika opravdava eutanaziju. Tu veliku i primjetnu podudarnost u vrijednosnim stavovima o pobačaju i eutanaziji mogli bismo protumačiti jedinstvenim moralnim izvorima iz kojih ispitanici crpe moralne stavove o vrijednosti i dostojanstvu ljudskoga života, a onda posebno u kontekstu moralnih izazova pobačaja i eutanazije.

Ako rezultate istraživanja stavova o eutanaziji promotrimo također pod vidom vjere i vjerske prakse (Tablica 6), tada ćemo uočiti veliku sličnost s rezultatima istraživanja stavova o pobačaju.

Tablica 6. U kojoj mjeri odobravate eutanaziju s obzirom na učestalost pohađanja vjerskih obreda

U kojoj mjeri odobravate eutanaziju?	Osim vjenčanja, pogreba i krštenja, koliko često pohađate vjerske obrede u posljednje vrijeme?				Ukupno
	Jednom tjedno ili više puta	Jednom mjesечно	Samo za vjerske blagdane	Jednom godišnje ili rjeđe	
Nikad	60,3%	39,5%	33,5%	23,8%	35,9%
2	6,1%	6,6%	6,5%	4,5%	5,6%
3	6,1%	6,0%	5,3%	2,3%	4,2%
4	1,6%	3,0%	3,7%	1,9%	2,4%
5	11,9%	16,8%	18,6%	15,5%	15,5%
6	2,9%	2,4%	4,7%	6,6%	4,9%
7	1,9%	6,6%	5,9%	6,8%	5,5%
8	2,6%	5,4%	5,6%	8,4%	6,1%
9	1,9%	3,6%	5,0%	6,6%	4,9%
Uvijek	4,8%	10,2%	11,2%	23,7%	15,1%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Na temelju dobivenih rezultata možemo najprije utvrditi da kod ispitanika vjera također utječe i na određenje vrijednosnoga stava o eutanaziji. Zatim možemo konstatirati da u hrvatskome društvu i ta činjenica nesumnjivo najviše duguje Crkvi koja neprestano, jasno i nedvosmisleno osuđuje eutanaziju (usp. GS 27; JB II; KKC 2276–2279).

Na ovom mjestu skrećemo pozornost na činjenicu da je pojam eutanazije tijekom povijesti postao složen i višeznačan te držimo važnim i korisnim iznijeti neka pojmovna razjašnjenja i vrijednosna razgraničenja. Naime, eutanazija (grč. *εὐθανασία*) izvorno je grčka složenica od pridjevskoga prefiksa *εὖ* (dobro, blago) i imenice *θάνατος* (smrt). U skladu s tim eutanazija izvorno ima benigno značenje dobre i blage smrti, to jest priželjkivane smrti bez patnje i boli.²⁶ No, tijekom povijesti eutanazija nije samo poprimila suprotno značenje od izvornoga, nego je postala složen pojam koji zahtijeva precizna vrijednosna razlikovanja. Za razliku od takozvane aktivne eutanazije koja označava hotimično, bilo činom (direktno) ili propustom (indirektno), usmrćivanje iz samilosti terminalnih bolesnika,²⁷ dotle se sintagmom pasivne eutanazije izražava izvorno benigno značenje eutanazije kao priželjkivane blage bezbolne smrti. U tom smislu pozitivno značenje pasivne eutanazije podrazumijeva ublažavanje boli prikladnim sredstvima koja na već ionako oslabljeni organizam utječu ubrzanjem procesa umiranja. U strogo medicinskom smislu riječ je o palijativnoj skrbi. Zbog toga je umjesto pojma pozitivne pasivne eutanazije primjereneje uporabljivati pojam palijativne skrbi, a u svrhu izbjegavanja suvišnih nesporazuma, pogotovo kod laičke javnosti koja nije upućena u suptilne pojmovne i vrijednosne distinkcije. Palijativna skrb predstavlja etički opravdan liječnički čin liječenja boli i ublažavanja patnje. S druge strane, negativno značenje pasivne eutanazije podrazumijeva prihvaćanje i poštivanje već započetoga ireverzibilnog procesa umiranja (agonije), izbjegavajući pritom primjenu nepotrebnih zahvata koji bolesniku ništa ne koriste, nego ga samo mrcvare i produžavaju mu agoniju u nedogled.²⁸ U strogo medicinskom smislu riječ je o priznanju i poštivanju prava bolesnika na dostojanstvenu smrt. Zbog toga je umjesto pojma negativne pasivne eutanazije

²⁶ »U etimološkom smislu riječ eutanazija u starini označuje ugodnu smrt bez nepodnošljivih bolova. Danas se više ne misli na prvotno značenje tog izraza...«, JB II.

²⁷ Usp. Valentin POZAIĆ, *Život dostojan života*, 29–30; Germain G. GRISEZ – James M. BOYLE, *Life and Death with Liberty and Justice. A Contribution to the Euthanasia Debate*, Notre Dame (Ind.) – London 1979., 139–183. Također usp. JB II.

²⁸ *Katekizam Katoličke Crkve* naučava: »Prekid medicinskih postupaka, tegotnih, pogibelnih, izvanrednih ili gledom na očekivani ishod nesrazmjernih, može biti zakonit. U tom je slučaju riječ o odustajanju od 'terapeutske upornosti'. Time se ne želi izazvati smrt; prihvaća se činjenica da je nije moguće spriječiti«, KKC 2278. Takozvana *terapeutska upornost* stoji u navodnicima, a tom je sintagmom prevedena latinska sintagma *saevitia therapeutica* pri čemu imenica *saevitia* znači 'okrutnost, bjesnoća, mahnitost'. Talijanski prijevod donosi *accanimento terapeutico*, engleski prijevod 'over-zealous' treatment, francuski *l'acharnement thérapeutique*. Nema nikakve sumnje da bi na hrvatski jezik bio najprimjereneji prijevod sintagmom *terapijsko nasilje*, koja uključuje i smisao »terapijske okrutnosti«. U svakom slučaju okrutnost i nasilje ne mogu se etički opravdati. Sustavno i temeljito o (bio)etičkim i teološkim izazovima terapijskog nasilja ili distanazije vidi u: Leo PESSINI, *Distanazija*, 145–260.

primjerenije govoriti o prihvaćanju ljudskoga stanja u umiranju i smrti (usp. EV 65), odnosno o umiranju i smrti s ljudskim dostojanstvom.

Na temelju ovih nekoliko stručnih pojmovnih razjašnjenja i vrijednosnih razgraničenja držimo opravdanim zaključiti da su ispitanici pitanje o eutanaziji shvatili u suprotnom od izvornog smisla, to jest na način »čina ili propusta koji po svojoj naravi ili s nakanom uzrokuje smrt kako bi se na taj način uklonila svaka bol« (JB II),²⁹ a što odgovara značenju takozvane aktivne eutanazije čijom »primjenom smrt može biti uzrokovana *pozitivnim* činom – lijekom-otrovom, ili *propustom* dužnog i mogućeg čina, zahvata koji bi spasio život. U ovom drugom slučaju bolesnik umire ne zato što mu je smrt *zadana*, nego zato što mu smrt nije *spriječena*, premda je to bilo fizički moguće, a moralni i obavezno učiniti.«³⁰

U hrvatskom se zakonodavstvu pojam eutanazije, uključujući i pojam takozvane aktivne eutanazije, ne spominje. Umjesto toga članak 94. Kaznenoga zakona, koji je bio na snazi do 31. prosinca 2012. godine, je propisivao: »Tko drugog usmrti na njegov izričit i ozbiljan zahtjev, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.«³¹ U toj odredbi aktivna eutanazija implicitno je sadržana ukoliko podrazumijeva usmrćenje drugoga na njegov izričit i ozbiljan zahtjev. Takav čin predstavljao je kazneno djelo za koje je bila predviđena zatvorska kazna od jedne do osam godina zatvora. Određenu jezičnu promjenu unio je novi Kazneni zakon, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013. godine. Članak 112. stavak 3. tog Kaznenog zakona propisuje: »Tko usmrti drugog na njegov izričit i ozbiljan zahtjev iz suosjećanja zbog njegovog teškog zdravstvenog stanja kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.«³² Nema nikakve sumnje da se ta odredba odnosi upravo na čin aktivne eutanazije, iako se sam pojam, odnosno sintagma izričito ne spominje. Usmrćenje drugoga na njegov izričit i ozbiljan zahtjev iz samilosti zbog njegova teškog zdravstvenog stanja odgovara smislu i značenju ranije definirane aktivne eutanazije, koja u hrvatskom društvu predstavlja kazneno djelo za koje je predviđena kazna do tri godine zatvora. Odredba hrvatskog Kodeksa medicinske etike i deontologije u članku 4. točki 2. nedvosmisleno kaže: »Namjerno skraćivanje života (eutanazija) i samoubojstvo uz pomoć li-

²⁹ »Za ispravan moralni sud o eutanaziji potrebno je prije svega nju jasno definirati. U pravom i vlastitom smislu pod eutanazijom valja razumjeti neko djelo ili propust koji po svojoj naravi i namjeri izaziva smrt u cilju otklanjanja svake boli«, EV 65.

³⁰ Valentin POZAIĆ, *Život dostojan života*, 30 (emfaze su u tekstu).

³¹ Kazneni zakon, u: *Narodne novine*, 110/1997, 27/1998., 50/2000., 129/2000., 51/2001., 113/2003., 190/2003., 105/2004., 84/2005., 71/2006., 110/2007., 152/2008., 57/2011.

³² Kazneni zakon, u: *Narodne novine*, 125/2011., 144/2012., 56/2015.

ječnika u suprotnosti je s medicinskom etikom.«³³ Drugim riječima, aktivna eutanazija i liječnički potpomognuto samoubojstvo iz perspektive medicinske etike su neprihvatljivi.

U kontekstu eutanazije, a za razliku ranije od pobačaja, ne uočava se diskrepancija između većinskog stava građana, s jedne strane, i važećega pravnog propisa, s druge strane. Naime, rezultati istraživanja pokazuju da je većina od otprilike dvije trećine ispitanika, eksplicitno ili implicitno, protiv eutanazije, a što se sasvim logički ogleda i u važećoj pravnoj normi koja zabranjuje, odnosno proglašava kaznenim djelom aktivnu eutanaziju i liječnički potpomognuto samoubojstvo.

5. Bioetičko pitanje samoubojstva

S pitanjem o eutanaziji mogu se povezati još dva pitanja koja se tiču ljudskog umiranja i smrti, a to su samoubojstvo i smrtna kazna. Za razliku od diferenciranih vrijednosnih stavova o eutanaziji, stavovi o samoubojstvu prilično su ujednačeni (Tablica 7). Na pitanje u kojoj mjeri odobravate samoubojstvo 75,6% ispitanika je odgovorilo »nikad«, a 9,8% je odgovorilo s »gotovo nikad«, dok je samo 2,4% ispitanika odgovorilo »uvijek«, a 1,6% ispitanika »gotovo uvijek« odobrava samoubojstvo. S obzirom na spol, uočava se mala razlika, naime 71,3% ispitanih muškaraca, a 78,8% ispitanih žena »nikad« ne odobrava samoubojstvo, dok onda 3,8% muškaraca, a 1,4% žena »uvijek« odobrava samoubojstvo.

Tablica 7. U kojoj mjeri odobravate samoubojstvo s obzirom na spol ispitanika

U kojoj mjeri odobravate samoubojstvo?	Spol		Ukupno
	M	Ž	
Nikad	71,3%	78,7%	75,6%
2	6,5%	4,8%	5,5%
3	4,1%	2,4%	3,1%
4	1,5%	1,0%	1,2%
5	7,0%	7,8%	7,4%
6	2,7%	1,0%	1,7%
7	1,5%	1,0%	1,2%

³³ HRVATSKA LIJEČNIČKA KOMORA, Kodeks medicinske etike i deontologije, u: *Narodne novine*, 55/2008., 139/2015.

U kojoj mjeri odobravate samoubojstvo?	Spol		Ukupno
	M	Ž	
8	1,3%	1,3%	1,3%
9	0,3%	0,7%	0,6%
Uvijek	3,8%	1,4%	2,4%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%

Ako rezultate istraživanja stavova o samoubojstvu promotrimo u svjetlu vjere, odnosno vjerske prakse, opet ćemo uočiti velike sličnosti s ranijim utjecajima vjere na stavove o pobačaju i eutanaziji. Drugim riječima, što je učestalija vjerska praksa, to je postotak neodobravanja samoubojstva viši, kako to zorno pokazuje iduća tablica.

Tablica 8. U kojoj mjeri odobravate samoubojstvo s obzirom na učestalost pohađanja vjerskih obreda

U kojoj mjeri odobravate samoubojstvo?	Osim vjenčanja, pogreba i krštenja, koliko često pohađate vjerske obrede u posljednje vrijeme?				Ukupno
	Jednom tjedno ili više puta	Jednom mjesečno	Samo za vjerske blagdane	Jednom godišnje ili rjeđe	
Nikad	89,6%	81,2%	76,7%	66,7%	75,8%
2	3,1%	7,6%	4,6%	6,6%	5,5%
3	1,3%	1,2%	4,0%	4,0%	3,1%
4	0,3%	1,2%	0,3%	1,8%	1,0%
5	3,8%	3,5%	9,5%	9,4%	7,5%
6	0,6%	1,2%	0,9%	2,6%	1,6%
7	0,3%	1,2%	0,9%	1,8%	1,2%
8	0,3%	0,6%	1,2%	2,1%	1,3%
9	0,3%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%
Uvijek	0,3%	1,8%	1,2%	4,4%	2,4%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Na temelju dobivenih rezultata možemo opet konstatirati da kod ispitanika vjera, odnosno vjerska praksa, itekako utječe na vrijednosni stav o samoubojstvu jer stav o samoubojstvu temelje na vjerskom uvjerenju i vjerskom shvaćanju vrijednosti i svetosti ljudskog života.

Iako su zakonodavstva modernih demokratskih zemalja postupno dekriminalizirali samoubojstvo, odnosno izbrisali ga iz popisa kaznenih djela,³⁴ ipak je samoubojstvo po svojem nutarnjem, dakle na razini misaonih procesa i nakane, i vanjskom karakteru, dakle na razini fizičkog čina, identično ubojstvu. Naime, samoubojstvo je pravo ubojstvo samog sebe.³⁵ Samoubojstvo podrazumijeva »svjesno, slobodno i namjerno oduzimanje vlastitog života«³⁶. U (bio)etičkom smislu samoubojstvo je u proturječju najprije s čovjekovim prirodnim nagnućem za očuvanjem i samoodržanjem života, zatim s čovjekovim odnosom prema samome sebi, a onda s čovjekovim odnosom prema bližnjima, obitelji i društvu. Iz kršćanske perspektive samoubojstvo se duboko protivi najprije ljubavi živog Boga, koji je jedini gospodar života i smrti, a onda se protivi ljudskoj odgovornosti pred Bogom, koja zahtijeva zahvalno prihvatanje, čuvanje i zaštitu vlastitog i tuđeg života (usp. GS 27, KKC 2280).³⁷ »Samoubojstvo je trajno moralno neprihvatljivo kao i ubojstvo. [...] Premda određeni psihološki, kulturni i društveni uvjeti mogu dovesti do izvršenja takvog djela koje protuslovi prirodnom nagnuću svakoga prema životu, smanjujući ili poništavajući subjektivnu odgovornost, samoubojstvo je, prema objektivnom redu, teški nemoralni čin, jer prezire ljubav prema samom sebi i odriče se dužnosti pravde i ljubavi prema bližnjemu, prema različitim zajednicama čiji je dio i prema društvu općenito« (EV 66).³⁸

U hrvatskom zakonodavstvu ne postoje pravne norme koje zabranjuju ili dopuštaju samoubojstvo.³⁹ U članku 114. stavku 1. novoga hrvatskog Kaznenog zakona propisano je sljedeće: »Tko navede drugog na samoubojstvo ili mu iz niskih pobuda pomogne u samoubojstvu pa ono bude počinjeno ili pokušano, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.«⁴⁰ Dakle, u Hrvatskoj su kaznena djela navođenje drugoga na počinjenje ili na pokušaj samoubojstva te pomaганje drugome u počinjenju ili u pokušaju samoubojstva. Drugim riječima, i nagovaranje i asistiranje u počinjenju ili u pokušaju samoubojstva podjednako su kaznena djela.

³⁴ Usp. Hrvoje SLADIĆ, Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida, u: *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 6 (2015.) 1, 84–86.

³⁵ Usp. Zvonko BOŠKOVIĆ, *Medicina i pravo*, Zagreb, 2007., 61.

³⁶ Marijan BIŠKUP, Samoubojstvo u prosudbi kršćanske etike, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001.) 4, 530.

³⁷ Također usp. *Isto*.

³⁸ Također usp. JB I; KKC 2281–2283.

³⁹ Usp. Hrvoje SLADIĆ, Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida, 86.

⁴⁰ Kazneni zakon, u: *Narodne novine*, 125/2011., 144/2012., 56/2015.

6. Bioetičko pitanje smrtne kazne

Za razliku od prilično ujednačenih stavova o neodobravanju samoubojstva, na pitanje u kojoj mjeri odobravate smrtnu kaznu rezultati istraživanja su prilično neujednačeni i raznoliki (Tablica 9). Naime, 51,8% ispitanika »nikad«, a 12,5% »gotovo nikad« ne odobrava smrtnu kaznu, dok istodobno njih 11,6% »uvijek« i 10,3% »gotovo uvijek« odobrava, a 13,8% ih je »neodlučno«. Zanimljivo je da rezultati pokazuju kako postoji značajna razlika u stavovima o smrtnoj kazni između muškaraca i žena.

Tablica 9. U kojoj mjeri odobravate smrtnu kaznu s obzirom na spol ispitanika

U kojoj mjeri odobravate smrtnu kaznu?	Spol		Ukupno
	M	Ž	
Nikad	44,4%	57,3%	51,8%
2	6,8%	4,6%	5,6%
3	3,9%	4,4%	4,2%
4	2,8%	2,6%	2,7%
5	11,1%	9,5%	10,2%
6	4,1%	3,3%	3,6%
7	4,2%	3,5%	3,8%
8	4,9%	2,1%	3,3%
9	3,9%	2,7%	3,2%
Uvijek	14,0%	9,9%	11,6%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%

Dok kod ispitanih muškaraca 44,4% »nikad« i 13,5% »gotovo nikad« ili ukupno 57,9% ne odobrava smrtnu kaznu, dotle kod ispitanih žena 57,3% »nikad« i 11,6% »gotovo nikad« ili ukupno 68,9% ne odobrava smrtnu kaznu. S druge strane, dok kod ispitanih muškaraca njih 14% »uvijek« i 13% »gotovo uvijek« ili ukupno visokih 27% odobrava smrtnu kaznu, dotle kod ispitanih žena njih 9,9% »uvijek« i 8,3% »gotovo uvijek« ili ukupno 18,1% odobrava smrtnu kaznu. Ukupan postotak »neodlučnih« iznosi 13,8%.

To su pomalo iznenađujući rezultati i to iz dvaju glavnih razloga. Prvi razlog sastoji se u činjenici što u samome Ustavu Republike Hrvatske u članku 21., a koji najprije priznaje da »svako ljudsko biće ima pravo na život«⁴¹, stoji da »u Republici Hrvatskoj nema smrtne kazne«⁴². Taj razlog smijemo također smatrati velikom i važnom civilizacijskom stečevinom u pogledu

⁴¹ Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst/ NN br. 85/2010), Zagreb, 2010., 12.

⁴² Isto.

priznanja i zaštite prava na život svakoga ljudskog bića bez obzira na osobnu krivnju. Drugi, po našem sudu, još važniji razlog sastoji se u činjenici što je Kongregacija za nauk vjere, posredstvom svojeg prefekta kardinala Luisa F. Ladarija, uputila 1. kolovoza 2018. godine pismo svim biskupima Katoličke crkve u kojem ih informira o promjeni crkvenoga nauka o smrtnoj kazni, dotično o novom tekstu broja 2267. Katekizma Katoličke Crkve,⁴³ čiji zadnji pasus sada glasi: »Stoga Crkva u svjetlu evanđelja naučava da je smrtna kazna nedopustiva jer napada nepovredivost i dostojanstvo osobe i odlučno se zauzima za njezino ukidanje u cijelome svijetu.«⁴⁴ Dosad je važila norma: »Obrana općega društvenog dobra traži da se napadača onesposobi da čini zlo. S tim u vezi je tradicionalni crkveni nauk priznao utemeljenim pravo i dužnost zakonite javne vlasti da određuje kazne srazmjerne težini prijestupa, ne isključujući u krajnje teškim slučajevima ni smrtnu kaznu« (KKC 226).⁴⁵

Ako usporedimo (ne)odobravanje smrtno kazne s vjerskom praksom, činjenica koja nam neprestano barem orijentacijski pokazuje odakle ispitanici crpe svoja glavna vrijednosna nadahnuća i moralne stavove, onda je veoma lako uočiti neusklađenost vjerske prakse, s jedne strane, s dobivenim rezultatima o odobravanju smrtno kazne, s druge strane, a o čemu najrječitije govori Tablica 10.

⁴³ Usp. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, Lettera ai vescovi circa la nuova redazione del n. 2267 del Catechismo della Chiesa Cattolica sulla pena di morte (I. VIII. 2018.), u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20180801_lettera-vescovi-penadimorte_it.html (11. II 2019).

⁴⁴ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, Nuova redazione del n. 2267 del Catechismo della Chiesa Cattolica sulla pena di morte – rescriptum »ex audientia ss.mi«, u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20180801_catechismo-penadimorte_it.html (11. II. 2019).

⁴⁵ Na tom obzorju smješta se i problem smrtno kazne, na kojem se bilježi u Crkvi, kao i u građanskom društvu, rastuća tendencija koja zahtijeva njezinu prilično ograničenu primjenu, pa čak potpuno ukinuće. Taj problem treba smjestiti u optiku kaznene pravednosti koja je trajno sukladna dostojanstvu čovjeka i prema tome, u suštini, planu Božjemu o čovjeku i o društvu. Uistinu, kazna koju društvo izriče »ima prvi cilj popraviti nered prouzročen zlodjelom« (KKC, 2266). Javna vlast mora biti »osvetnik« povrede osobnih i društvenih prava nametanjem krivcu odgovarajućeg ispaštanja zločina, kao uvjeta da bude ponovno pripušten korištenju vlastite slobode. Na taj način vlast postiže i cilj da štiti javni red i sigurnost osoba, ali ne bez ponude poticaja i pomoći samom krivcu da se popravi i iskupi. No jasno je, da bi postigli sve te ciljeve, mjera i kakvoća kazni moraju biti pažljivo odvagane i donesene, i ne smiju dostići krajnju mjeru ubijanja krivca osim u slučaju apsolutne nužnosti, tj. kada zaštita društva drugačije ne bi bila moguća. Danas ipak, uslijed sve prilagodljivije organizacije kaznenih ustanova, takvi su slučajevi jako rijetki, ako ne naprosto praktički nepostojeći. U svakom slučaju ostaje valjano načelo koje je naznačio novi *Katekizam Katoličke Crkve*, prema kojemu »ako su nekrvna sredstva dovoljna da se ljudski život obrani od napadača te se javni red i osobna sigurnost zaštititi, vlast će se zadovoljiti tim sredstvima jer bolje odgovaraju stvarnim uvjetima općega dobra i sukladniji su s dostojanstvom ljudske osobe« (KKC 2267), EV 56.

Tablica 10. U kojoj mjeri odobravate smrtnu kaznu s obzirom na učestalost pohađanja vjerskih obreda

U kojoj mjeri odobravate smrtnu kaznu?	Osim vjenčanja, pogreba i krštenja, koliko često pohađate vjerske obrede u posljednje vrijeme?				Ukupno
	Jednom tjedno ili više puta	Jednom mjesečno	Samo za vjerske blag-dane	Jednom godišnje ili rjeđe	
Nikad	63,6%	57,1%	48,0%	46,9%	52,0%
2	6,1%	3,6%	5,8%	5,7%	5,5%
3	3,2%	3,0%	3,6%	5,3%	4,2%
4	2,6%	3,0%	2,7%	2,5%	2,6%
5	6,7%	13,7%	10,9%	10,5%	10,2%
6	2,9%	1,2%	4,6%	4,1%	3,6%
7	1,9%	4,8%	4,3%	3,9%	3,7%
8	3,8%	1,8%	2,4%	3,9%	3,3%
9	2,6%	5,4%	3,3%	3,0%	3,2%
Uvijek	6,7%	6,5%	14,3%	14,1%	11,7%
Ukupno (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Naime, imajući u vidu prije opisane činjenice da u Republici Hrvatskoj nema smrtnu kaznu, zatim da Katolička crkva jednoznačno drži moralno neprihvatljivom smrtnu kaznu te se zauzima za njezino posvemašnje ukidanje u svim zemljama svijeta, trebamo se zamisliti nad činjenicom da gotovo jedna trećina ili 27% muškaraca i gotovo jedna petina ili 18,1% žena u hrvatskom društvu odobrava smrtnu kaznu. Ipak i u rezultatima vidljivim u Tablici 10 uočava se da se upravo pojedinci koji češće prakticiraju vjerske obrede u znatno češće protivne smrtnoj kazni u odnosu na one pojedince koji ne prakticiraju vjerske obrede.

Zaključna promišljanja

Predstavljene rezultati dio su šireg anketiranja provedenog među hrvatskim građanima kao jednog dijela obuhvatnoga europskog istraživanja *European Values Study 2017*. Analizom odgovora na postavljena pitanja dobiveni su sljedeći rezultati. Oko 50% ispitanika načelno je protiv namjernoga pobačaja, osim kad je posrijedi medicinska indikacija, oko 25% odobrava namjerni pobačaj kao pravo žene, čak 70% odobrava umjetnu oplodnju/inseminaciju, oko 30% ispitanika

odobrava eutanaziju, a oko 20% odobrava smrtnu kaznu. Pritom je važno napomenuti da se oko 80% ispitanika izjasnilo da pripada Katoličkoj crkvi.

Temeljem rezultata istraživanja može se zaključiti da postoji određena diskrepancija između osjećaja pripadnosti određenoj vjerskoj zajednici, moralnih uvjerenja i vrijednosnih stavova prema analiziranim i predstavljenim bioetičkim pitanjima i izazovima u hrvatskom društvu. Analizirajući rezultate istraživanja, utvrđeno je da tu ne postoje razlike između muškaraca i žena. Razlike su uočljive jedino između onih koji učestalo pohađaju vjerske obrede i onih koji ih ne pohađaju. Crkveno se učiteljstvo u novije vrijeme u više navrata očitovalo o svim bioetičkim pitanjima koja su bila predmetom istraživanja. Poruke i naučavanje Crkve dosljednije su prihvaćeni od strane vjernika koji učestalije pohađaju vjerske obrede, a što je i razumljivo, ako se pretpostavi da je riječ o pojedincima koji svoje bitne moralne stavove temelje na crkvenom nauku o vjeri i moralu. No, ovo istraživanje jednako nameće pitanje o velikom – rastućem – broju vjernika koji su većoj ili manjoj mjeri odvajaju neka svoja moralna, ali i vjerska uvjerenja, od službeno proklamiranoga crkvenog nauka o vjeri i moralu. Može se pretpostaviti da riječ o pojedincima koji na mjesto vjere kao presudnoga moralnog izvora prihvaćaju druge – svjetovne – moralne izvore, koji snažno utječu na suvremeno društvo u kojem vjernici svakodnevno žive i djeluju.

Kod kršćanskih vjernika je prijeko potrebno razvijati svijest o vrijednosti i važnosti govora o evanđeoskim, vjerskim i autentičnim humanim moralno-etičkim načelima, koje treba cjelovito shvaćati, dakle ne samo kao stvar osobne (privatne?) vjere nego i kao stvar ispravnog razuma (*recta ratio*), koji se tiče svakog čovjeka bez obzira na njegovo vjersko ili svjetonazorsko uvjerenje, činjenica koja onda ne samo legitimira nego i zahtijeva da se ta načela unose u vrijednosne sustave civilnog društva. Rezultati anketnog istraživanja prikazani u ovom radu svakako upozoravaju na velike izazove koji se nameću svakom vjerniku osobno, ali i Crkvi u cjelini, kad je riječ o komunikaciji moralno-etičkih stavova o nekome bioetičkom pitanju, s jedne strane, te dosljednoga vjerskog svjedočenja o tom istom pitanju u svjetovnom društvu, s druge strane. Pored toga, nameće se također pitanje o novim – obnovljenim – mogućnostima i načinima crkvenog prenošenja vjerskog i moralnog nauka u suvremenim okolnostima, a koje neodgodivo zahtijeva upravo poziv na novu evangelizaciju. Pritom treba biti na čistu da nije riječ o izmišljanju nekoga novog nauka, nego prije svega o novom stilu i jeziku navještaja koji su prihvatljivi mentalitetu današnjeg čovjeka koji živi i djeluje u društvu koje ljubomorno čuva i promiče ljudska prava i slobode te se razvija u skladu sa zakonitostima demokracije, pluralnosti, solidarnosti, supsidijarnosti i vladavine prava.

Abstract

**SELECTED BIOETHICAL QUESTIONS IN THE CROATIAN SOCIETY
ACCORDING TO RESULTS OF THE EUROPEAN VALUES STUDY 2017**

Tonči MATULIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
matulic@kbf.hr

Ivan BALABANIĆ

Catholic University of Croatia
Ilica 242, HR – 10 000 Zagreb
ivan.balabanic@unicath.hr

The article presents attitudes and opinions of Croatian citizens on some current bioethical challenges: on the question of abortion, artificial insemination, euthanasia, suicide, and capital punishment. The results were acquired through the European Values Study (EVS), carried out in 2017. The aforementioned questions constitute only a small portion of the wide spectrum of questions that the EVS-questionnaire was inquiring into in order to study attitudes of Croatian citizens on some fundamental values of human life. Replies to these questions were analysed in terms of gender of examinees and the frequency of attending religious rites. It has been determined that about 80% of examinees identify themselves as Roman Catholics and that about 25% attends religious rites at least once a week. Furthermore, the results of the study showed that about 70% of all examinees approves of artificial insemination. In terms of other aforementioned bioethical questions, about 30 to 40 percent of examinees supports or approves of the Catholic moral position on these questions. There are no significant differences in value attitudes between men and women. Significant differences have only been noted among those examinees who attend religious rites more frequently; a fact that shows that religion and religious practice have a large influence on the development of moral attitudes and value orientation. Unfortunately, even this study showed that in the statistical sense the influence of religion on personal moral attitudes is decreasing, since the discrepancy between individual attitudes and official Church moral teaching on bioethical questions discussed in this article is increasing. This leads to the conclusion that although three quarters of examinees have declared themselves as Catholics, the results of the study reveal larger or smaller cracks in the presumed unity of declared religious conviction and membership, on the one hand, and expressed value attitude on some current bioethical questions, on the other hand.

Keywords: European Values Study 2017, abortion, artificial insemination, euthanasia, suicide, capital punishment, bioethical questions, Catholic morality, religious practice.